

פיחות הלירה ותוצאותיו לענין פרעון חוב

פ

יחות הלירה שהוכרז עליו ע"י הממשלה בישראל מעורר שאלות הלכיות הטעור-נות בירור וליבון. בראש וראשונה מתעוררת השאלה לענין פרעון חוב. לזה שקבל מלוה בסכום של אלף או אלפים ל"י לפני הפיחות ועתה הגיע זמן הפרעון. כמה עליו לפרוע? היכול הוא לסלק את חובו באלף או אלפים ל"י מופחתות, או עליו להוסיף כ-67% על מספר הלירות כשיעור הפיחות ובמקום אלף לירות עליו לפרוע אלף ושש מאות וששים ושבע ל"י, כדי שערךן ישתווה לערך אלף ל"י שלפני הפיחות? וכן לוקח שקבל פרקמטיה בהקפה במחיר של אלף ל"י שלפני הפיחות ועתה הוא בא לשלם. כמה הוא צריך לשלם? אלף ל"י היוצאות בשעת הפרעון אע"פ ששערן הורד, או עליו לשלם כפי השער שהיה ללירה בשעת קבלתו את הסחורה?

שינוי המטבעות ע"י הממשלה היה והנו בזמן האחרון מלתא דשכיחא והד ישר לו בספרות הרבנית. והנה עיינתי בתשובות הפוסקים הדנות בענין זה כדי לעמוד על הוראותיהם בשאלה זו ולהקיש מהן על השאלה אשר לפנינו. אולם בתחלה נפנה נא אל המקור הראשון לשאלה זו שהוא בבבא קמא צ"ז א': המלוה את חברו על המטבע — פרש"י שהלוהו פרקמטיא וקצץ לו מעות — ונפסל המטבע רב אמר נותן לו מטבע היוצא. דהא קבל עליו לתת לו מטבע ומטבע שנפסל לאו מטבע הוא. ושמואל אמר יכול לומר לו: לך הוציאו במישן (ששם יוצא אפילו מטבע שנפסל). רש"י מפרש דדוקא בהלוהו פרקמטיא ס"ל לרב דנותן לו מטבע היוצא בשעת פרעון. אבל הלוהו מעות סתם ולא התנה עמו כלל — מה שהלוהו נותן לו. מיהו אם הלוהו מעות וקצב לו שישלם לו מטבע, צריך לתת לו מטבע היוצא בשעת פרעון. דמטבע שנפסל לאו מטבע הוא. לרש"י יש חילוק בין הלוהו פרקמטיא להלוהו מעות. דבהלוהו פרקמטיא אפילו סתם צריך לתת לו מטבע היוצא בשעת הפרעון ובהלוהו סתם נותן לו מה שהלוהו. וטעמו של רש"י דמחלק בין מכר להלוואה, כתב בספר התרומות שער מו. הוא משום דבהקף לו פרקמטיא יכול המוכר לומר לו: אילו היתה הפרקמטיא שלו בידי הייתי מוכרה במטבע היוצא עכשיו. אבל אם הלוהו מעות סתם רשאי להחזיר לו מה שהלוהו ואפילו מטבע שנפסל. שהרי הלוה אמר למלוה: אילו היה המטבע בידך היה גם כן נפסל.

אבל התוספות שם בד"ה המלוה את חברו הקשו על פירושו של רש"י דאי מיירי דוקא במכר לו פרקמטיא הוה ליה למימר: המוכר לחבירו על המטבע, או "הקיף" ולא "המלוה את חבירו". לכן פירשו התוספות דאין חילוק ומיירי בין שמכר לו פרקמטיא בין שהלווה מעות וכשהתנה עמו על מנת שישלם לו מעות, כיון שפירש לו כך כוונתו היתה שאם המטבע יפסל יתן לו מטבע היוצא באותה שעה, דאותו מטבע שנפסל אין שם מטבע עליו. (אבל בסתם נותן לו מה שהלווה אף בפרקמטיא). ושמואל סבר דכיון שיוצא במישן מיקרי שפיר מטבע. המרדכי בפרק הגזול סימן קי כתב שרש"י חזר בו בסוף ימיו ופירש כמו שפירשו התוספות. וכן מביא הסמ"ג לאוין קצ"ג משם רש"י שפירש בסוף ימיו בתשובה אתה המלוה את חבירו על המטבע כגון שהלווה מעות על מנת שישלם לו מעות ולא שאר סחורה והוא הדין למוכר לחבירו לזמן על המטבע על מנת שישלם לו מטבע — ושוב אינו מחלק בין מכר להלוואה, כי דין אחד לשניהם.

מה שכתב המרדכי שרש"י חזר בו בסוף ימיו אפשר לפרש בתרי אנפין: או שר"ל דבסוף ימיו הוה רש"י מכירת פרקמטיא להלוואת מעות, שגם בפרקמטיא צריך שיתנה עמו שיפרע לו מעות, או שהוה הלוואה לפרקמטיא דגם בהלוואה סתם דעתיה על המטבע ונותן לו מטבע היוצא. כך מפרש הגדולי תרומה שער מו חלק ח את דברי המרדכי. מסמ"ג לאוין קצ"ג מוכח כפירוש הגדולי תרומה, שכן הוא מביא שם תשובת רש"י שכתב: ואע"ג דבגזל מטבע ונפסל אומר לו: הרי שלך לפניך, ואינו משלם לו מטבע חדש, זהו מפני שבתורת גזילות היה אצלו וכיון שהחזיר אותו מטבע עצמו שגזל פטור. אבל מלוה להוצאה ניתנה ומחזיר לו מעות אחרות, הלכך אפילו מחזיר לו אותן מעות אין זה פרעון עד שישלם לו ממטבע החדש, ובלבד שלא יהא רבית. וע"כ לא איירי בהך תשובה שהתנה המלוה ופירש שיהא הפרעון ממטבע היוצא, דאם כשהתנה מאי למימרא ומאי קשיא ליה מגזילה, הלא הכא שאני. דהתנה בפירוש שיתן לו מטבע חדש, אלא ע"כ דלא התנה כלל ורש"י סובר דאפילו בסתם נותן לו מטבע היוצא, וקשיא ליה מגזילה ומתוך לה. לפ"ז יסבור רש"י, אחר שחזר בו, דגם בהלוואה סתם על הלוה לשלם מטבע היוצא.

אולם הך מילתא אי דוקא כשהתנה עמו בשעת ההלוואה שישלם לו מעות או גם בהלווה סתם נותן לו מטבע היוצא בשעת הפרעון — שנויה במחלוקת. התוספות, הסמ"ג והרא"ש סבירא להו דבהלווה סתם ונפסל ולא התנה כלל נותן לו מה שהלווה. גם הטור בח"מ סימן ע"ד ס"ט כתב: המלוה לחבירו על המטבע — פירוש שמכר לו סחורה או הלווה מעות והתנה עמו שיתן לו מטבע לזמן פלוני ובינתיים נפסל המטבע, צריך ליתן לו מטבע היוצא. הרי דוקא אם התנה עמו, אבל בסתם שלא התנה עמו כלל נותן לו אף מטבע שנפסל.

וזאת לדעת שמה שכתבו התוספות דבהלוהו סתם נותן לו מה שהלוהו אף שנפסל אין הכוונה שהמטבע שנפסל אינו שזה עתה כלום, דא"כ מה הוא משלם לו, וכי ס"ד דבחטפא בעלמא מצי לפטור נפשיה, אלא הענין כך הוא דמיירי במטבע של כסף ואע"פ שנפסל יש להמטבע שיווי, אלא לא כמו קודם שנפסלו כיון שהמלך פסל את המטבע שלא יהא יוצא נפחת שווי וזהו. על זה כתבו התוספות אם הלוהו מעות סתם ולא התנה עמו במה ישלם, יכול לשלם לו גם במטבע שנפסל, ובהדיא כתבו התוס' שם בסוף הדיבור דרב ושמואל לא סברי כרב יהודה דמפרש נפסל כמו נסדק, דאי נפסל כנסדק פשיטא דלא מצי פטר נפשיה בהלוואה במטבע כזה.

אכן לדעת הרי"ף כפי שכתב עליו הש"ך בח"מ סי' רצב ס"ק ט גם בסתם משלם מטבע היוצא, על דברי הרי"ף בפרק המפקיד דף מג שאם השולחני או החנוני השתמש במעות שהופקדו אצלו הוין להו הלוואה גביה — כתב הש"ך בח"מ שם דנפ"מ דאם נפסל המטבע משלם השולחני מטבע היוצא אפילו הוא בעין כדין לוה. והרי שם לא התנה המפקיד עמו כלל ואפילו הכי משלם מטבע היוצא באותה שעה. הרי שלדעת הרי"ף נותן לו מטבע היוצא אפילו בסתם. וכן דעת הרמב"ם בה' מלוה ולוה פ"ד הי"ב כמ"ש המ"מ שם.

ובהיותי בזה לא אמנע מלהביא כאן פליאה נשגבה בדברי הש"ך שם וישובה. הש"ך שם ס"ק ט כתב דאם נפסל המטבע חייב השומר השולחני שהשתמש במעות הפקדון לשלם לו מטבע היוצא אפילו הוא בעין כמ"ש הגהות מיימוני פ"ד ה' מלוה ולוה והתוספות פרק הגזול דף צז ריש ע"ב. וזה תמוה, שהרי דברי התוס' שם הם להיפך, דדוקא בהתנה עמו שישלם מטבע צריך ליתן לו מטבע היוצא, אבל בסתם נותן לו גם מטבע שנפסל. הבית אפרים חלק ח"מ סימן ד תירץ דלא קשיא, שכל עיקרו של הש"ך הוא דק להביא ראיה דבמלוה אף בעין הוי כאינו בעין וזה שפיר מוכח מהתוספות שם שכתבו כן להדיא, והרי"ף לשיטתו דלא ס"ל כהתוספות בהא דבהלוואה צריך להתנות, אלא דאף בלא התנה דינא הכי דצריך ליתן לו מטבע היוצא בשעת פרעון, אמנם קושיא אלימתא חזינא ותרוצא לא חזינא. לפע"ד הבית אפרים לא העלה ארוכה לדברי הש"ך בתרוצו והקושיא לא מיפרקא. חדא, דאטו לא פסיקא לן הך מילתא דמלוה להוצאה ניתנה ולא שייך בה בעין עד שהזקק הש"ך להביא ראיה לזה מדברי התוספות, הרי תלמוד ערוך הוא בקדושין מו, א המקדש במלוה אינה מקודשת, ופירש"י שם אף אם ישנה בידה, דמלוה להוצאה ניתנה. ועוד, הרי כל עיקרו של הש"ך הוא להוכיח שאפילו מחזיר לו בהלוואה אותו מטבע עצמו שלזה אין זה פרעון עד שיתחזיר לו מטבע חדש היוצא, ולזה הוא מסתייע מזהות מיימוני שכתב כן להדיא, והש"ך מזכיר בזה את התוספות בחדא מחתא עם הגהות מיימוני. מכאן שכונתו לומר שדבר זה,

שצריך לפרוע במטבע היוצא אף אם המטבע שלוח ונפסל ישנו בידו, מוכח מהתוספות כמו שמוכח מהג"מ. א"כ הדרא קושיא הלא מהתוספות ראייה להיפך. הדבר צריך עיון רב.

התוספות שם באותו הדיבור הקשו מאי שנא הלואה מגולן, דבגולן אי ליתא הגזילה בעין משלם כשעת הגזילה, זהרי בהלואה אף אי איתא בעין כליתא בעין דמי דמלוה להוצאה נתנה — ומדוע בהלואה כשנפסל המטבע נותן לו מה שהלוהו? ותוצו התוס' דיש לחלק בין הלואה לגזילה, דמטבע שנפסל חשיב כהוול וכמעיקרא שוה ד' ולבסוף שוה זוז אחד. גבי גולן אמרינן דכי ליתא בעין משלם כשעת הגזילה. אבל בהלואה היכא דהוול משלם כי זולא דהשתא כדאמרינן באיזהו נשך (דף עה, א) מלוה אדם כור חטין — הוולו נותן חטין, הוקרו נותן דמיהן כדמעיקרא, ומטבע שנפסל ודאי כהוול דמי. הבית אפרים חח"מ סימן ד השיג על החילוק של התוספות, דהחילוק בין גזילה להלואה הוא רק בגול חפץ והוול ואינו בידו, דבגולן אמרינן דכי ליתא בעין משלם כשעת הגזילה, משום דמשעתא שגול החפץ נתחייב להשיב את החפץ או שישלם את דמי שוויו, ודמי שוויה של הגזילה הם עליו כמלוה ותו לא איכפת לן מה שהוול החפץ אח"כ כיון שכבר נתחייב בדמי החפץ כפי שהיה שוה מעיקרא — ולכן משלם ארבעה זוזי כדמעיקרא. ובהלואה אינו כן אלא קי"ל אם לוח סאה חטין שוה ד' והוולה ועמדה על זוז נותן לו חטין. אמנם זה דוקא בגול חפץ, אבל אם גול מטבע ונפסל בזה לא שייך לחלק בין גול להלואה, דבגול חפץ הוי כאילו קנה את החפץ ונתחייב בדמי שוויו של החפץ ולא בהחזרת חפץ אחר, לכן אף אם החפץ הוול הוא משלם כדמעיקרא. לא כן הדבר כשגול מטבע ונפסל, דנהי דהוי כאילו קנה ממנו את המטבע ונתחייב ליתן מטבע אחר תמורתו, מ"מ הא בקונה גופא הדין שיכול ליתן לו מטבע שנפסל. ולפע"ד אפשר לומר דכוונת התוספות בחילוק שבין הלואה לגזילה הוא דבהלואה יש לזלזל בפרעון יותר מבגזילה משום דבהלואה אית בה צד רבית, כדאשכחן דהקילו טובא בהלואה כור חטין שיד המלוה על התחתונה, שאם הוולו פורע לו חטין ואם הוקרו פורע לו כשער הראשון, לכן מהאי טעמא ראוי לזלזל בהלואה גם בזה יותר מבגזילה. ובגמרא שם מכריע רב נחמן דמסתברא מלתא דשמואל אי אית ליה אורחא למיזל למישן (שנצרך גם בלאו הכי ללכת לשם). אבל לית ליה אורחא — לא. ועוד מסקינן שם דדוקא אם המלכיות אין מקפידות לחפש אם אדם מוליך את המטבע הנפסל משם, הלכך כיון דאית ליה אורחא להתם יכול להזליכו שמה. אבל אי לית ליה אורחא או אפילו אית ליה אורחא אלא שהמלכיות מקפידות נותן לו מטבע היוצא. רש"י פסק כרב (כ"ב בהגהות אשרי כ"ק שם), וכן ראיתי שגם הראב"ד פסק כרב. אבל הרמב"ם (פ"ד מה' מלוה ולוה הי"ב), הרא"ש והטור והש"ע (ח"מ סימן עד ס"ז) פסקו כשמואל אליבא דרב נחמן. וכ"כ המאירי המלוה

את חבירו על המטבע ונפסל אם יש מדינה בעולם שיהא זה יכול להוציאו שם ויש לזה המלוה דרך לאותה מדינה הרי זה נותן לו ואומר: לך ותוציאו במקום פלוני. וקיי"ל להלכה כשמואל אליבא דרב נחמן.

ולהלן שם בגמרא גרסינן: בעא רבא מרב חסדא: המלוה את חברו על המטבע והוסיפו עליו מהו? רש"י מפרש דבעיא זו היא אליבא דרב (דאמר דנותן לו מטבע היוצא וקמבעיא ליה אם הוסיפו עליו מהו). אבל הרא"ש מפרש דהך בעיא נמי אליבא דשמואל דכוותיה קיי"ל ובדלית ליה אורחא למישן, דנותן לו מטבע היוצא והמטבע החדש יותר גדול וכבר מן הראשון. המפרשים מקשים על רש"י מה הכריתו לפרש כן דבעיא דרבא היא דוקא אליבא דרב, הלא משכחת לה נמי אליבא דשמואל בדלית ליה אורחא למישן? ולי נראה פשוט דבין רש"י ובין הרא"ש מפרשים דהך בעיא היא אליבא דהלכתא, ומכיון שרש"י פסק כרב לכן מסתבר שהוא יפרש דהך בעיא היא אליבא דרב, אבל הרא"ש לשיטתו דפסק כשמואל לכן מפרש דבעיא זו אליבא דשמואל. רב חסדא פשיט ליה לרבא דנותן לו מטבע היוצא. ומסקינן להלכה דאם הוסיפו על המטבע רק עד תומש מלבר שהוא רביע מלגא, כגון שהיה משקלו ד' ועשאן ה' חויגין אי זילי פירי מחמת תוספת המטבע מנכה לו, ואי לא קא זילי פירי מחמת שינוי המטבע אלא מסיבה אחרת כגון מחמת ירידת מטר או מחמת יבוא חטים, אין מנכה לו אלא נותן לו המטבע החדש. ואם התוספת היא יותר מחומש אע"פ שלא הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו כל התוספת. והטעם דלא קפדינן אם לא היה בתוספת יותר מחומש הוא כיון דאין בתוספת אלא חומש אין כאן שבת, שהרי אם היה מחזיר להתיך את המטבע לכסף יפחת התומש לחסרון ההיתוך ושכר הצורף, לכן יהבו ביה רבנן האי שיעורא.

הרי"ף כתב דהוא הדין למלוה את חברו על המטבע ופיחתו ממנו — שאם הפחת יותר מחומש נמצא שיש הפסד למלוה, לכן הלוח מוסיף לו כל הפחת, שאילו היה לו המטבע הראשון והיה רוצה להתיכו לכסף היה מפסיד רק חומש ע"י ההיתוך ולא יותר, והשתא כשנותן לו המטבע החדש הוא מפסיד יותר מחומש, לכן צריך הלוח להוסיף עליו כנגד הפחת שלא יהא הפסד למלוה, וכן פסק הרמב"ם בה' מלוה ולוה פ"ד הי"א שכתב: והוא הדין למלוה על המטבע שפחתו ממנו. אבל הראב"ד כתב (אגב, בהשגותיו לא מצאתי דברי הראב"ד הללו אלא העתקתים כפי שהם מובאים בשיטה מקובצת ב"ק דף צו): כתב הרב דהאי שיעורא בין להוסיפו בין לפיחתו, דאם פחתו עד תומשא נותן לו מטבע היוצא, אבל טפי מחומשא נותן לו בשיעור מטבע שהלוחו. ולי נראה דלענין פחתא ליכא למיחש להאי שיעורא, דכיון דקיי"ל כרב דאמר נותן לו מטבע היוצא באותה שעה אפילו פחת כמה נותנו לו

ופטור. והא דקפדינן בתוספת בין חומש ליותר מחומש אינו אלא משום רבית. אבל בפיתות אין הפרש בין חומש ליותר מחומש.

גם הרא"ש מביא דברי הראב"ד שכתב דדוקא בהוסיפו על המטבע הוא דמנכה לו את התוספת אם התוספת היא יותר מחומש משום דמתוי כרבית. אבל בפיתות לא. אבל — מסיים הרא"ש — מסתבר כרבינו רב אלפס דהכי נמי אית למיחש לפסידא דמלוה. הטור והש"ע בת"מ סימן עד סעיף ז פסקו גם הם כהרי"ף והרמב"ם דגם בפיתות צריך הלוח להוסיף אם הפיתות הוא יותר מחומש. וכן נקטינן להלכה.

לכאורה יש בדברי הש"ס והפוסקים המובאים משום מתן תשובה על השאלה שהצגנוה בראש מאמרנו. הלא לדעת הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש והטור והש"ע דין מטבע שפיתתו דומה לדין מטבע שהוסיפו עליו והלוה צריך בפרעון תובו להוסיף על המטבע כנגד שיעור הפחת אם הפיתות הוא יותר מחומש, ובנ"ד הרי הפיתות של הל"י עולה ליותר מחומש. א"כ כל הלוחים והלקוחות צריכים בפרעון חובותיהם להוסיף על המטבע שנפחת כשיעור הפיתות שלא יהיה הפסד למלוה. אולם אחר שיטוט בספרי הפוסקים הדגים בענין זה הודאות הראשונה מתרופפת ושיקולים לאידך גיסא מבצבצים ועולים.

הבה נעבור בסקירה על התשובות העוסקות בשאלה זו שהיו בהישג ידי. הרשד"ם חלק ח"מ סימן עה כותב בענין מטבע שהוזל דאע"פ שלפי דברי התוספות ב"ק דף צז אם הלוה מעות סתם ולא התנה עמו שיפרע לו מטבע — מעות שהלוהו יפרע לו. מ"מ זה דבר שאין הדעת סובלתו שילוח אדם לתבירו מאה ובשעת הפרעון יתן לו רק שמונים ויצא פטור. וכשם שאם הוסיפו על המטבע אם הוזלו הפירות מחמת אותה התוספת לא יתן לו מן המטבע החדש אלא מנכה לו שיעור התוספת. הוא הדין להפך אם פיתו מן המטבע עד שנראה שאין נותנים כ"כ פירות במטבע החדש כמו שהיו נותנים במטבע הראשון, צריך שיתן לו שווי המטבע הראשון כדי שלא יפסיד המלוה. ואחר שאנו רואים שתלוי ענין זה בזילי פירי או ביוקרי פירי — מה לי שיהיה הפיתות או העילוי מצד המשקל או מחמת גזירת המלכות. ועוד נימוק הוא מזכיר לחיזוק סברתו, והוא — שכן ידוע לכל שאנו הולכים לעולם בתר אומדן דעתא. אפילו בענין שבועה החמורה שנודעו העולם עליה אמרינן באומדן הדעת שאדעתא דהכי לא משתבע. וכן לענין ממון אמרינן (ב"ב קמו ב) שכיב מרע שאמרו לו: נכסין למי? והשיב: כמדומה לי שיש לי בן, ועכשיו שאין לי בן נכסי לפלוני, ואח"כ נדע לו שהיה לו בן, אין מתנתו מתנה. לפי שאנו הולכין אחר אומדן הדעת, שאם היה יודע באותה שעה שיש לו בן לא היה מצוה כך. א"כ גם כאן יש לנו למיזל בתר אומדנא דדעת המלוה שהלוהו על מנת שאם ירד המטבע שיפרע לו כשיעור שוויו בשעת ההלוואה.

ואם תאמר מדוע לא התנה תנאי מפורש על כך שאם יפחיתו מהמטבע שיפרע לו כשיעור המטבע הראשון? יש לזמר ששינוי מטבע פתאומי הוא דבר דלא שכיח ולא רמיא עליו לאתנויי ואף אם לא התנה הוא כאילו התנה.

ואע"פ שהתוספות בב"ק דף צז כתבו להפך, דבהלואה אם הוול המטבע משלם כזולא דהשתא — דעתו של הרשד"ם דאין מורין כן אלא כמ"ש הגהות מיימוני בפ"ד מה' מלוה ולוה דאע"ג דבגזל מטבע ונפסל ואיתא בעין אומר לו: הרי שלך לפניך, היינו לפי שבתורת גזל בא לידו וכיון שהתחזיר לו מה שגזל פטור. אבל מלוה להוצאה נתנה ומחזיר לו מעות אחרות, הילכך צריך ליתן לו מטבע חדש. (אגב, אותם הדברים מביא הסמ"ג לאוין קצג בשם רש"י שכתב בסוף ימיו בתשובה אחת). והרשד"ם מסיק שכל בן דעת יודה שכן היא הסברא וכן ראוי לפסוק הלכה למעשה, שכל מי שחייב לתבירו מטבע, בין ממקח ובין מהלואה, והופחת צריך לשלם לו כשיעור שהיה בשעת ההלואה. הוא מסתייע עוד מדברי התוספות בב"מ דף מד, ב ד"ה למקח וממכר שכתבו שאם מכר לו חפץ בכ"ד איסרין כשהיו כ"ד איסרין בדינר ואח"כ זול והיו ל"ב בדינר אינו יכול לפטור עצמו בכ"ד איסרין ולומר הדינר הוא דאייקר ואיסרין עמדו במקומם, אלא יתן לו דינר כסף או ל"ב איסרין.

מדברי הרשד"ם שהבאתי בקיצורים יוצא שדעת הרשד"ם היא שהכל תלוי בכח-הקניה של המטבע החדש ואפילו היכא שכח-הקניה של המטבע הופחת לא מחמת הקטנת משקל הכסף אלא רק מחמת גזירת המלכות — על הלוח להוסיף עד השיעור הראשון כדי שלא יפסיד המלוה. ועוד נימוק חדש הוא מכניס בתשובתו שהוא משתמש בו לחיזוק הוראתו והוא — שיש לנו לילך אחר אומדן דעת המלוה דאדעתא דהכי שיפסיד לא הלוח את מעותיו. ואף שלא התנה תנאי מפורש שהלוח ישלם לו כבשעת ההלואה, אנו אומדים את דעתו שבדאי כוונתו היתה כך. ותו, שינוי מטבע הבא פתאום מחמת גזירת המלכות הוא מלתא דלא שכיחא ולכן לא היה לו לאסוקי אדעתיה ולהתנות על כך, כי דבר כזה לא עלה על דעתו.

תשובתו של הרשד"ם קולעת אל הענין שאנו דנים בו והריהי כאילו נכתבה במיוחד על שאלתנו. לפי הוראתו של הרשד"ם עלינו ללכת בנ"ד אחר אומדן דעת המלוה שבדאי לא הלוח את מעותיו על מנת שיפסיד. אילו היה עולה על דעתו שהלירה תופחת היה מצמיד את הלוחות לדולר היציב. ואף אם לא התנה כאילו התנה דמי — הלכך על הלוח ועל הלוקח להוסיף על הלירה כשיעור הפיחות. גם הרא"ש כלל קג סימן א פסק במטבע שהוול ע"פ גזירת המלכות דהלוח צריך לפרוע כערך המטבע שהלוחות המלוה, דלענין פרעון חוב לא שייך לומר דינא דמלכותא דינא. אם המלך הוציא מטבע חדש מופחת, אין לנו בשביל זה להפסיד למלוה שהלוח מטבע טוב ויקבל מטבע גרוע. המלך אינו מקפיד אלא

שיהא המטבע הראשון נפסל ומועבר מן העולם ושבני מלכותו יהיו נושאים ונותנים במטבע החדש. אבל אין המלך חושש אם יפרעו למלוה כפי ערך המטבע הראשון, כי בזה אין המלך מפסיד כלום.

הריב"ש בסימן קצ"ג פסק באחד שפרע את חובו לחבירו במטבע שהמלך פיתת והעמיד על רביע מהמטבע הקודם — דדינא דמלכותא דינא. כיון שהמלך צוה בפירוש שכל אחד יקח את המטבע החדש הגרוע בערך המטבע היפה ושבני מלכותו יפרעו בו את חובותיהם — ודאי דינא דמלכותא דינא ואין זה חמסנותא דמלכותא, שענין המטבעות הוא מחקי המלוכה, שהמלך יכול לעשות המטבע כרצונו וגורע ומוסיף כרצונו. ואם לא צוה המלך בפירוש על פרעון התחובות היה מן הדין לפרוע מן המטבע הישן היפה שהלוהו, דכיון שפיחתו יותר מחומש, כמבואר בב"ק צח דאם הוסיפו על המטבע יותר מחומש אף אם לא הוזלו הפירות בשביל התוספת מנכה לו כשיעור התוספת, והוא הדין לענין הפיחות, שאם פיחתו מן המטבע יותר מחומש או הוקרו הפירות מחמת הפיחות אף אם הוא פחות מחומש צריך הלוה לתוסיף כנגד הפיחות.

השלטי גבורים ב"ב פרק גט פשוט כתב שאלה במי שהלוה את חברו מנה והחליף המלך את המטבע במטבע אחר ונפחת השני הרבה, שמאה מן הראשונים שוים ק"ל מן האחרונים. הלוה טוען שאין עליו לפרוע אלא מן המטבע היוצא אחר שהוזל, והמלוה טוען שחייב ליתן לו כפי המטבע הראשון, הוא מכריע בזה כדעת הרי"ף נגד הראב"ד שהוא הדין בנפחת המטבע יותר מחומש צריך הלוה לתוסיף כשיעור הפיחות.

השבות יעקב ח"ב סימן קעה כתב שאם הלוה לו סתם עשרים ר"ט (רייניש טאלר) שכל אחד היה שוה ה תתיכות והוזל הר"ט ועמד על ד חתיכות צריך הלוה לשלם כ"ה ר"ט שישתווה ערכם להערך שהיה להם בשעת ההלואה. כן היא דעת רוב הפוסקים דבהוזלו נותן לו כבשעת ההלואה. וחיליה מהא דקיי"ל דמלוה ברשות לוח קיימא וברשותו היא דהוזלה (קדושין מז ב). וכ"כ הטור אה"ע סימן כח אמר לה: הרי את מקודשת לי במלוה שיש לי אצלך, אינה מקודשת אפילו עדיין המעות בידה ולא שלחה בהן יד, דהני מעות דידה נינהו דמלות להוצאה ניתנה ולא יהיה לה השתא מידי. הרי בהדיא דכל זמן שהלוה לא פרע עומדת המלוה ברשות הלוה, בין הוקר ובין הוזל.

התומים בסימן מב ס"ק טז כתב דמבואר בכל הפוסקים דאולינן בתר זמן ההלואה ואם בין כך נשתנה המטבע משלם כפי המטבע בשעת ההלואה, דהולכין אחר זמן ההלואה ולא אחר זמן הפרעון.

.. אחר שהבאנו את הפוסקים דס"ל שעל הלוה לתוסיף בפרעון חובו על המטבע המוזל עד כדי שיעור הפיחות שלא יגיע הפסד למלוה, נציג עתה לעומתם

את אלה הסוברים שאין הלוה צריך להוסיף על המטבע המזל אלא פורע לו כשעת הפרעון.

הרשב"א ח"ג סימן מ כתב במטבע שהזל אך לא פיתתו ממנו נסכא דבר ברור הוא שנותן לו מאותו מטבע כסכום שהלוה לו בלא תוספת ובלא גירוע. אך אם פיתתו ממשקל המטבע והפיחות הוא יותר מתומש או הוא מוסיף לו.

מהרש"ך ח"א סימן סב פוסק גם הוא דכל שלא נפחת משקל המטבע אע"פ שהזל מחמת גזירת המלך נותן לו מה שהלוהו ואין צריך להוסיף. הוא מדמה לה לדין סאה בסאה, שאם לזה סאה חטים (בצד היתר) על מנת שיחזיר סאה חטים והזלו החטים, הוא מחזיר לו חטים ולא דמיהן — הוא הדין הכא שאם לזה מאה מטבעות והזלו משלם לו מאה מטבעות כבשעת הפרעון, דלעולם מחזיר לו מה שהלוהו ואינו מוסיף לו כלום.

גם מה"ר שמואל חיון בספרו בני שמואל סימן מט אויל לשטתיה דמהרש"ך דאם לא היה שינוי במשקל הכסף של המטבע הוא משלם לו מה שהלוהו. והביא ראיה מהמרדכי שכתב בשם הראב"ן דהמלוה את חברו על המטבע נותן לו מטבע היוצא באותה שעה. ומיירי כשתחדש והישן שוים במשקל, ואע"ג דזילי פירי בחדש, הואיל ומחמת חריפותא הוא אין בכך כלום. הרי מכיון שאין שינוי במשקל המטבע אין משגיחין בעליית המטבע, כיון שמשקל המטבע החדש שוה למשקל המטבע הישן, הוא הדין בירידת המטבע, דהא דבפיתתו צריך הלוה לשלם כדי חשבון הישן הוא רק כשפיתתו מכסף המטבע. אבל אם לא פיתתו מן הכסף אע"פ שהוקרו הפירות אין זה אלא משום דתריפותא היא לא כמקודם ואין בכך כלום, דהשתא ומה אם לענין רבית לא חשבינן זולא דפירי, לענין הפסד לא כל שכן.

מהר"ם אלשיך בתשובותיו סימן קטו פסק אם פיתתו ממשקל המטבע טפי מחומש יהיב ליה כדמעיקרא. אבל אם הפיחות הוא לא גרעון במשקל אלא מחמת גזירת המלכות נותן לו מה שהלוהו, שכן הרמב"ם פ"ד מה' מלוה ולוה ה"א כתב: המלוה את חברו על המטבע ופירש משקלו והוסיפו על משקלו אם הזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת. ובהכי מיירי גמי מה שכתב שם דהוא הדין למלוה על המטבע ופיתתו ממנו, דמשמע דוקא אם פירש משקלו ופיתתו ממשקלו או הוא מוסיף לו, אבל בסתם ולא פיתתו ממשקלו נותן לו כבשעת פרעון. היש"ש בפרק ט מב"ק סימן טו כתב דאם משקל המטבע החדש הוא כמשקל המטבע הראשון אלא שהזל מחמת גזירת המלך אין בכך כלום והוא נותן לו כבשעת פרעון.

בחוט המשולש ח"א סימן יז אות ט כתב דהגם שלפי דברי הפוסקים כל שהתוספת או הגרעון יותר מחומש צריך לנכות או להוסיף אף אם לא הזלו או הוקרו הפירות, נראה דאין לגבות אלא ממטבע לפי שעת גוביינא. דבר זה נוהג

בכל המלכות אפילו בין האומות, דאין גובין זה מזה אלא לפי המטבע בשעת הפרעון. א"כ הוא בעשה מנהג מדינה ומנהג מדינה הוא יותר מדינא דמלכותא. במעשי חייא סימן יז כתב דאם המטבע לא נשתנה מצורתו אלא שהורד מערכו מטבע קרי ליה מעיקרא ומטבע קרי ליה השתא.

החוות דעת ביו"ד סימן קסה אות א בבאורים כתב דדוקא אם התנה לתת לו מטבע והמטבע הראשון נפסל לגמרי אז הוא נותן לו מטבע היוצא, לפי שאין שם מטבע עליו והוא התנה עמו לתת לו מטבע. אבל אם רק פחתו המלך מכמות שהיה כגון שהיה דינר זהב כ"ה דינרים והעמידו המלך על עשרים ודאי דאין משלם לו רק המטבע שהלוחה, דהא עדיין שם מטבע עליו אלא שהחול והאי כמו לזה סאה בסאה והחולת שאינו נותן לו רק סאה שהלוחה אף שהחולת, וכ"כ בתשובה לחם רב סימן י. וס"ל להחזיר דבהחול המטבע אפילו תנאי שיתן לו המטבע וישלם לו כפי השער בשעת ההלואה לא מתני, דהא סאה בסאה אסור להתנות שאם יחול יתן לו בשער של עכשיו, בביו"ד סימן קסב סעיף ב בהגה, דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד. והא שכתבו התוספת ב"מ מד, ב ד"ה למקח וממכר שאם מכר לו חפץ בכ"ד איסרין כשהיה הדינר בכ"ד איסרין ואח"כ חול והוי ל"ב איסרין בדינר, אינו יכול לפטור עצמו בכ"ד איסרין ולומר הדינר הוא דאייקר ואיסרין עמדו במקומם, אלא נותן לו או דינר כסף או ל"ב איסרין — הרי שאם החול המטבע צריך הלוחה להוסיף כפי שיעור הפיחות, על זה תירץ החזו"ד דהתוספות מיירי כשהתנה לתת לו דינר היוצא, לכן כשהחול האיסרין צריך לשלם לו כפי תנאו — היינו כל כך איסרין עד שעולין לדינר. אבל אם הדינר החול אין צריך להוסיף עליו.

אותם הדברים כתב החזו"ד בנתיבות ח"מ סימן עד ס"ק ה והוא מוסיף שם שכן מוכח מהשבות הרא"ש כלל קג סימן א שכתב שם: ועוד, בזה הארץ כשעושה המלך מטבע אינו פוסל את הראשון אלא פוחת ממנו וכולן יוצאין לפי ערך קורונאדוש. ואם הלוחה לו קורונאדוש למה לא יפרע קורונאדוש כיון שלא נפסלו. דברי הנתיבות תמוהים בעיני. הוא רוצה להסתייע מדברי הרא"ש דנותן לו מטבע הפחות ואינו צריך להוסיף מהא שכתב הרא"ש באותה תשובה דאם הלוחה לו קורונאדוש למה לא יפרע קורונאדוש כיון שלא נפסלו. אבל המעיין בתשובת הרא"ש יראה כי משם ראייה להיפך, שהרי הקורונאדוש הוא המטבע היפה והטוב שלא נפחת, ודעת הרא"ש שעל הלוחה לפרוע ממטבע הטוב כדי שלא יהיה הפסד למלוח. וזה מתאים למה שכתב הרא"ש בב"ק פרק ט סימן יב דמסתבר כר"ף דבפיחתו צריך להוסיף, דהכי נמי אית לן למיחש לפסידא דמלוחה. לפי דברי הנתיבות יהיו דברי הרא"ש בתשובותיו כלל קג ס"א סותרים את דבריו בב"ק פ"ט סימן יב. אנחנו הבאנו לעיל את הרא"ש בין אלו דס"ל שעל הלוחה להשלים בפרעון חובו בשיעור פיחות המטבע שלא יהיה הפסד למלוח.

עוד דבר תמוה ראיתי שם בנתיבות. הנתיבות כותב שם שגם התומים בסוף סימן מב ס"ל דאם החל המטבע הוא פסידא דמלוה והלוה נותן לו רק ממטבע שהוזל. אולם המעיין בדברי התומים יווכח שדעת התומים היא שונה מזו שהנתיבות מייחס לו. התומים כותב בסימן מב ס"ק טז דאנו הולכין אחר זמן ההלואה ולא אחר זמן הפרעון. פירוש הדברים — אם המטבע הוזל אחר ההלואה אין הלוה יכול לתת לו המטבע המוזל אלא צריך לשלם כפי ערך המטבע בשעת ההלואה (ודלא כהנתיבות). ואין לומר שמה שכתב התומים שמשלם כבשעת ההלואה קאי אמספר דמטבעות ולא על שוויין, דאם לזה, למשל, עשרה מטבעות ונפחת המטבע משווייו אינו פורע לו יותר מעשרה מטבעות אע"פ שהוזלו והיו פסידא דמלוה בדעת הנתיבות — זה אינו, שהרי התומים מקשה שם, איך שטר חוב מאוחר כשר, הלא יש כאן פסידא דלוה אם המטבע יתייקר, דאילו כתבו בשטר את הזמן האמיתי היה פורע רק מטבע קל כמו שהיה בשעת ההלואה, ועכשיו כשכתבו זמן מאוחר ובינתיים נתייקר המטבע הרי צריך לשלם ממטבע כבד !! ואם תאמר כהנתיבות הרי לעומת זה יכול להיות ריווח ללוה כגון שיוזל המטבע אחר ההלואה, שאז יוכל לפרוע ממטבע המוזל — הרי להדיא דהתומים ס"ל דתמיד משלם ממטבע שהיה יוצא בשעת הלואה. גם אנתנו חשבנו את התומים בין הפוסקים דס"ל דאם הוזל המטבע על הלוה לשלם בבשעת ההלואה, בהתאם לדבריו דאולינן בתר שעת הלואה.

הח"ס חח"מ סימן סב וסד פסק בשטרות כסף שנפתחו משוויים שהלוה יכול לפרוע את חובו בשטרות כאלה ויהיה פסידא דמלוה, ויליף לה בק"ו ממטבע שנפסל, דהשתא התם שנפסל לגמרי אי אית ליה אורחא למישן נותנו לו, כש"כ בשטרות אלו שיוצאין הכא אלא שהוזלו. אמנם הרב מרדכי בנעט בתשובתו להח"ס ס"ל דבשטרות שהמלכות הקטינה את שוויים והשטרות הללו אין להם שווי מצד עצמם רק מה שהמלכות מציינת עליהם הוי כלית ליה אורחא למישן דגם שמואל מודה דנותן לו מטבע היוצא. והא דשמואל דנותן לו מה שהלוה זה דוקא בלא התנה עמו, אבל כשהתנה לשלם לו מעות הוא מחויב ליתן לו מטבע היוצא. ובוה אף אם התנה לשלם מעות ולא הזכיר מטבע מבואר ברמ"א סימן עד דלאו דוקא התנה לשלם מטבע אלא אף בהתנה לשלם מעות צריך ליתן לו מטבע היוצא בשעת הפרעון.

והנה לא את דברי כל המחברים שטפלו בשאלה זו הבאנו. אך מכל האמור כאן אנו למדים שיש דעות חלוקות בנידון זה ועלינו להכריע ולהחליט הלכה במאן. כשאנו מתבוננים בשאלתנו ובפרטיה מתבלטות לעינינו שתי נקודות עיקריות שמסביב להן מתרכזות כל השאלה: א) עלינו להגדיר בדיוק הלואה בסתם מהי ומה דינה. ב) עלינו להחליט אם פיחות שטר הלירה שאינו הקטנת משקל המטבע אלא

פיתוח שוויון הוא פסידא דמלות או דלות. בנוגע לנקודה הראשונה, להגדרת ההלואה, מן הראוי להביא מה שכתב רבינו חיים כהן בתשובותיו תח"מ סימן ג דכל שיש לו שטר חוב שנכתב בו לשלם במזומנים הוי ליה דין התנה ליתן לו מעות וכל שאין לו שטר חוב הוי ליה דין דלא התנה והוי הלואה סתם, ועל פי דין תורה ראוי היה לפסוק במלוה בלא שטר שיתן לו מטבע שנפסל. אך כבר היתה הסכמת הרבנים שלא להעמיד על דין תורה אלא לפשר, שיהיה ההפסד לתצאין, חצי על המלוח וחצי על הלוח. וגדולה מזו ראיתי שכתב השלטי גבורים בב"ב פרק גט פשוט על דברי התוספות שכתבו דבהלואה אם לא פירש משלם לו מה שהלוהו וז"ל: ונראה דכל הלואות שלנו הן על מנת לשלם מעות. אע"פ שמשעבד לו כל נכסיו ואם לא ימצא מעות יגבה נכסים, מ"מ בסתם הוי על מנת לשלם מעות, דהא כי אית ליה מעות לא מצי לסלקו בדבר אחר כי לא אתני בפירוש, עכ"ל. לפיז אין לנו הלואה סתם אלא כל הלואה היא כאילו התנה ליתן לו מעות.

ולעיל כבר כתבתי דהרמב"ם והרי"ף ס"ל דגם בהלואה סתם חייב ליתן לו מטבע היוצא, דסתמא על חשיבות המטבע הלוהו. המחנה אפרים בדיני רבית סימן בו הביא ראיה לשיטת הרמב"ם והרי"ף, דאי איתא דכל שלא התנה עמו אינו נותן לו אלא מטבע שנפסל עד שיתנה לתת מטבע היוצא, א"כ אף אם התנה עמו נמי במה מתחייב לתת לו מטבע היוצא, דהא בריש פרק הוהב אמרו הוהב קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הוהב. ופירשו בגמרא דהאי "קונה" דקתני ר"ל מתחייב והכי קאמר במשיכת הוהב דהוי פירא מתחייב לתת לו כסף כמו שהתנה עמו, אבל במשיכת הכסף דהוי טבעא אינו מתחייב לתת לו מה שהתנה עמו, והכא נמי אי בסתמא אינו מחויב ליתן לו אלא מטבע שנפסל משום דהוי כהוול, א"כ איך מתחייב כשהתנה עמו לתת לו מטבע היוצא כיון שלא משך? אלא על ברחק דאין צריך להתנות עמו על כך שיתן לו מטבע היוצא דגם בסתמא נותן לו כך.

אבל הנחל יצחק ה' הלואה סימן עד סעיף ז דוחה את דברי המחנה אפרים ומביא ראיה דלא כהמח"א, דלדבריו תקשה במה מתחייב המוכר שהתנה עם הלוקח להגבות לו עידית אם יטרפו ממנו את השדה, כמבואר בב"מ דף סו, ב בההוא גברא דזבין לחבירו ארעא באתריות, אמר לו הלוקח: אי טרפי מינאי מגבית לי מעידי עידית דאית לך? אמר ליה: מעידי עידית לא מגבינא לך דבעינן למיקם קמאי, אלא מגבינא לך מעידיית. לסוף טרפוה מיניה ונהר שטף לעידי עידית, אמרינן התם דהוא פורע לו מבינוגית, דאמר ליה: השתא קיימא עידית במקום עידי עידית, הרי מבואר דאי לאו דעידי עידית נשטפה היה נותן לו מעידיית, ולסברת המח"א קשה במה מתחייב בתנאי ליתן לו מעידיית, הא אף דהלוקח נותן מעות, להמוכר לדעת המח"א אין הכסף מחייב. (אגב, דבר תימה ראיתי שם בנחל יצחק שכתב: "דמבואר בגמרא שם דחייב לשלם לו מעידיית אם נשטפה עידי

עידית וכן מבואר בח"מ, ובאמת מבואר בגמרא להיפך דאינו נותן לו אלא מבינונית כדאמר רב אחא מדיפתי, וכן נפסק הדין גם בח"מ סימן קב סעיף ה דאינו פורע לו אלא מבינונית).

ועוד מקשה הנחל יצחק על המחנה אפרים, שכתב דבמשיכת כסף אינו מתחייב לתת מה שהתנה עמו, מהא דב"מ דף יד דאמר שמואל שבח שפר ושעבוד ארעא צריך לימלך (הסופר הכותב את שטר המכירה צריך לשאול את המוכר, אם הוא מקבל עליו אתריות על השבח שהשביח הלוקח את השדה שיחזירו לו אם יטרפו ממנו את השדה, ואם הוא מסכים להגבותו מן העידית, ואם הוא מקבל עליו אתריות על השדה), דקשה במאי מתחייב על אתריות השבח, הא אף אם כותב בשטר התחייבות זו לא מועיל היכא דהוי תנאי, לפי מה דמסיק הש"ך בסימן מ ס"ק ד דהתחייבות בשטר אינה מועילה אם היא בתנאי — א"כ הכא בשבח דמתחייב שאם יטרפו ממנו הבעל חוב הוי התחייבות בתנאי, ובשטר התחייבות בתנאי לא מהניא, אלא ע"כ ההתחייבות היא בכסף ובכסף יכול להתחייב גם בתנאי ועדיף משטר.

הנחל יצחק מביא ראיה לשיטת הרי"ף דאף בלא התנה ג"כ מחויב לתת לו מטבע היוצא מהא דב"ב דף קסו דההוא שטרא דהוה כתוב ביה שית מאה וזוזא, ומסופק היה רב שרביא דדלמא הכוונה שית מאה פריטי חוזא. א"ל אביי, דל פריטי דלא כתבו בשטרא דאסוכי מסכי להו, ופירש הרשב"ם במקום קצ"ב פרוטות היו כותבים דינר, ולכן אי אפשר שיכתבו שית מאה פרוט' (ת"מ סימן מב סעיף טו). ואי נימא כשיטת התוספות דבסתם יכול ליתן לו מטבע שנפסל, הרי אפשר דלכן לא רצו העדים לצרף חשבון הפרוטות על דיגרים ולכתוב דיגרים משום חשש שמא יפסל הדינר ואז יוכל לסלקו בדיגרינן שנפסלו אם לא התנה עמו לשלם לו מעות, לכן כתבו שלוח פרוטות דאז צריך לשלם לו בפרוטות ואינו יכול לשלם לו בדיגרים שנפסלו. דזה פשוט דהא דיכול לתת לו מטבע שנפסל זה דוקא אם המטבע שנפסל הוא המטבע שלוח, משום דדומה לסאה בסאה חטים והוזלו החטים דמשלם לו חטים כזולא דהשתא, אבל אם לוח חטים והוזלו השעורים פשוט דאינו יכול לשלם בשעורים, וכמו כן אם לוח פרוטות והוזלו הדיגרים פשיטא דאינו יכול לשלם בדיגרים. א"כ הרי אפשר ששית מאה שבשטר הן באמת שית מאה פרוטות, ורק מפני זה לא רצו לסכם את הפרוטות לדיגרינן כדי שלא יוכל הלוח לשלם בדיגרינן שנפסלו אם הדינר יפסל, ואיך אמר אביי דל פריטי? אלא ע"כ מוכח כשיטת הרי"ף והרמב"ם דאף אם לא התנה לשלם מעות ג"כ מחויב לשלם במטבע היוצא, וא"כ לא היה לו מה לחוש לצרף את הפרוטות לדיגרינן ולא היה צריך לכתוב פרוטות, לכן שפיר קאמר דל פריטי.

המורם מכל האמור דאין לנו היום הלואה סתם שיוכל לשלם במטבע

שנפסל, כי לדעת השלטי גבורים שהבאתי לעיל כל הלואה אצלנו כאילו התנה לשלם מעות ובכגון דא צריך ליתן לו מטבע היוצא. ואם תמצי לומר שאין הלכה בזה כהש"ג הרי כפי הגדרת רבינו חיים כהן בתשובותיו חח"מ סימן ג כל הלואה שנכתב בשטר סכום המעות שחייב היא הלואה שהתנה על מנת לשלם מעות וצריך ליתן לו מטבע היוצא. ואי אפשר לצייר לנו הלואה שסכום החוב לא נרשם בכתב. ואת"ל שאין להורות הלכה למעשה בפי הגדרת רבינו חיים כהן הרי הרי"ף והרמב"ם סבירא להו דגם בהלואה סתם חייב לשלם מטבע היוצא ולא מטבע שנפסל, שכן בהתנה צריך ליתן לו מטבע היוצא. אולם יש מקום לומר דעד כאן לא אמרו הרי"ף והרמב"ם דגם בהלואה בסתם משלם לו מטבע היוצא אלא במטבע שנפסל משום דמטבע שנפסל לא מיקרי מטבע, אבל כשהוול, דאכתי שם מטבע עליו, אינו נותן לו אלא מטבע שהוול, שכן אף אם התנה עמו בפירוש שיתוויר לו מעות מחזיר לו מטבע שהוול, שהרי לא נשתנה שמו מפני שהוול. וכ"כ ר' שמואל חיון בספרו בני שמואל סימן מט דאע"פ שהתנה תנאי גמור לשלם לו מטבע משלם לו כוולא דהשתא, ולא דמי למטבע שנפסל שכתבו התוספות שאם התנה נותן לו מטבע היוצא ביון דמטבע שנפסל לאו שמיה מטבע, אבל אם הוול ולא נפסל מטבע מיקרי. אמנם כבר כתבו התוספות שם דנפסל והוול כי הדדי נינהו.

ברם הא דרי"ף ודרמב"ם לאו בפירוש איתמר אלא כך פירש המ"מ את דבריהם. אבל שאר המפרשים סוברים דדוקא הלוהו ע"מ לשלם לו מעות או נותן לו מטבע היוצא, אבל הלוהו סתם נותן לו מה שהלוהו. אך מכיון שהמ"מ פירש דבריהם בלשון אפשר לא שבקינן פשיטותיהו דהגך משום ספיקא דהמ"מ. ובבגוצ' להתקודה השניה — דהמטבע נפתח בשווי ומשקלו לא נשתנה, יש לי להוסיף על הפוסקים שהבאתי לעיל דס"ל דכל שלא נפתח משקלו אלא שהוול מתמת גזירת המלך נותן לו מה שהלוהו ואינו מוסיף לו בלום — עוד מה שכתב ר' יעקב קאשטרו בספרו ערך לחם בהגהותיו ליו"ד סי' קסא דאם המעות הוולו או הוקרו ולא נשתנה המשקל לאו כלום הוא ונותן לו מה שהלוהו.

וזכגון דא כתב הרמ"א ביו"ד סימן קסה ס"א דאם הוולו הפירות מחמת המטבע החדשה ולא הוסיפו עליה משקל נותן לו המטבע החדשה. ודכוותיה נמי בנתיקרו הפירות ולא פחתו מהמטבע החדשה אין צריך להוסיף למלוה. א"כ בני"ד שבגוף המטבע לא חל שינוי משקל רק הפיחות הוכרו ע"י הממשלה נותן לו מה שהלוהו. ולפי מה שכתב החו"ד (שהבאתי לעיל) אפילו במטבעות כסף דשייך בהו יתרון או חסרון בנסכא אם הוולו בגזירת המלך אין בהו דין תוספת וגרעון, כל שכן בשטרות כסף דלא שייך בהו כלל גרעון דיהיב ליה מה שהלוהו.

איברא, הסברה הישרה גוזרת לשפוט משפט צדק, דאם הלוה לו אלף ל"י והלוה קנה בהו מאה סאין, כיצד יחזיר עתה להמלוה אלף ל"י שהוולו שאין הוא

קונה בהן רק ששים סאין? כיצד ישלם הלוח רעה להמלות בעד החסד אשר עשה עמו? אכן הואיל ויש פוסקים מובהקים (שהזכרתיים לעיל: הראב"ד, הרשב"א, מהרש"ך, מהרש"ה, החו"ד והח"ס ועוד) דס"ל דנותן לו מטבע שהחול ללא תוספת, הרי זה ספיקא דדינא וכלל גדול בידנו דכל היכא דאיכא ספיקא אין מוציאין ממון מיד המוחזק (ח"מ סימן כה ברמ"א סעיף ב) והלוח יכול לטעון קים לי כהנך פוסקים.

סיכום:

- (א) אם המלוח הצמיד את המלוח לדולר והתנה עמו על מנת לשלם כשער הדולר פשוט דחייב לפרוע לו כשער הדולר, דכל תנאי שבממון תנאו קיים.
- (ב) אם הלוחו סתם או אפילו ע"מ לשלם לו מעות נותן לו לירות מוזלות ואינו מוסיף לו כלום.
- (ג) בהרבה מקומות הסכימו בתי דינים ועל פי חקנת הראג"ח לפשר בין הסותרים ולעשות משפט שלום זו פשרה שיהיה ההפסד לחצאין, חציו על המלוח וחציו על הלוח, וכן כתב רבינו חיים כהן בתשובותיו סימן ג שמן הראוי שלא להעמיד בזה על דין תורה אלא לעשות פשרה. אבל זה דוקא אם הלוח מסכים לכך מרצונו, אבל לכופו לזה אין בידנו.